

jateljica je dorasla parnasovsko prefinjenemu nemškemu besedju in ume slovensko lepoto presaditi celó do onomatopoetičnih nians natančno (minute noči prečute — Die undurchruhten Minuten) in adekvatno (pokonci mož — aufwärts gereckter Mann, vodoraven mož — wagrecht gestreckter Mann). Ob enem mestu bo pa utegnil nemški bralec osupniti: Tako pred Bogorodico trepeče, sedaj vstajaje, a sedaj v miraje, do jutra sebe gonobeči plamen = So zittert vor der Frau der sieben Schmerzen das Lichtlein bis zum Morgen, ohne Frieden verzehrt im ruhiger und höher Flammen. Utegne biti kakšna tiskovna napaka. Pazljivi korektor bi bil tudi slovenski Tanatos popravil v pravilnem nemškem pravopisu: Th anatos.

Dr. I. P.

Sinclair Lewis: **Arrowsmith**. Poslovenil Stanko Leben. Založba »Modra ptica« v Ljubljani 1933. 560 strani.

Roman je bil spisan leta 1925, ko je imel pisatelj 40 let. Glavna oseba je zdravnik M. Arrowsmith, ki od praktičnega zdravnika uide v znanost in slednjič v pragozd, da more neoviran živeti sebi in svojemu delu. Pisatelj si je zastavil nalogo, pokazati ovirajoče in uničujoče sile ameriške javnosti, med katerimi ne more uspevati genialna osebnost, ker jo mehanični tok ameriškega življenja brezobzirneje kot drugod vleče v svoje plitvine. In ta knjiga je glas nove, kritične dobe, ki hoče izslediti zdrave človeške vrednote in jih ločiti od gnoja v družabnem organizmu. Na lahkoten način približa Ameriko in je polna globokih doživljajev in bliskov, ki trenutno mnogo osvetle; vsekako globok in resen roman, ki sega v korenine vsega dogajanja, dasi ob njem ne čutiš vse obsežne svobode Tolstega, pa tudi ne umetnosti Flauberta ali Zolaja. Njegov pravi element je ironija, s katero odkriva površje ozkosrčne puritanske morale. Nehote se spomnimo na Cankarjeve moralne rodoljube, ko vestno ugotavlja: da je to jako moralno mesto ali krepostna univerza. Tu je vir one miselnosti, ki narekuje ameriškemu človeku pretvarjanje, zlasti masko človekoljubja. Vsi poklici služijo na videz bližnjemu, pod to površino pa uspeva le praktični človek in trgovske duše, ki jim je le do tega, da v splošni tekmi iztisnejo iz poklica denar in korist, Merkantilni duh je zanesel vsepovsod lastnosti trgovca, reklamo in uspeh. Glasna in hrupna javnost je prevpila tudi zdravnika in znanstvenika, da pozablja na svojo prvotno nalogo, reševati življenje, in na znanstveno radovednost. Tako je nastalo iz zdravniškega in znanstvenega dela, ki ga pisatelj pojmuje kot umetnost, rokodelstvo in poklic za iztiskanje denarja. Že dijaki na univerzi premišljajo, ali je bolje na deželi ali v mestu, kako naj nastopajo, ali ne bo najboljši prostor za posvetovalnico v bližini tramvaja. Profesor na univerzi razlaga, da je za zdravnika najvažnejša posvetovalnica, ki vzbudi takoj vtis imovitosti in zaupanja. Maska družabnega cirkusa je važnejša kot etične zahteve poklica, kajti ona prinaša uspeh in denar. Tisti, ki hočejo vzbuditi zaupanje, odevajo svojo nevednost v pozo odločnosti in nezmotljivosti, drugi, ki jih vsi pričakujejo, pa v skrbno nadziran smehljaj in žaljivo redkobesednost, ker jih zabava klečeplazenje. Najbolje ne uspevajo strokovnjaki, ampak ljudje življenja in družbe, organizatorji, kramarji

in junaki sporta tudi v zdravniškem stanu. Arrowsmith spozna kot praktični zdravnik, da ni znanje odločilno, ampak ljudski glas, v službi javnega zdravstva pa pokorščina javnemu mnenju, ki ga vladajo bogataši in časopisje. Kakor v družbi so tudi na znanstvenem zavodu odločilni »ljudje cirkusa, ki hočejo imeti pred sabo le pavlihe in psičke«, ne poznajo pa svobodne osebnosti in individualne sposobnosti za delo, iz katere raste kultura. Še ne preizkušene iznajdbe mu skušajo razbobnati za trgovanje pod masko človekoljubja, ali pa vpreči njegove sposobnosti v voz lastne slave in ničemurnosti. Usužnjevanje cirkusu javnega mnenja žene M. Arrowsmitha od družbe v samoto.

Poleg tega vsemogočnega kroga, ki vidi srečo življenja v delu radi slave in denarja, nam je pisatelj pokazal ožji kulturni krog, katerega žarišče je profesor M. Gottlieb iz Evrope. Novo načelo je delo zaradi dela, pouk zaradi pouka, znanost zaradi znanosti in pač tudi umetnost zaradi umetnosti. Plodno za človeštvo je le ustvarjavno delo, ki ne ve, kam pelje, katerega cilji se šele pojavijo med delom, ne standardizirano, ki so mu cilji naprej odkazani. Trdno podlago vidijo v izsleditvi naravnih zakonov, odtod tudi nezaupljivost proti resničnosti, če ni preizkušena s kontrolo, odtod tudi kritična smer, ki hoče vse javno in socialno življenje postaviti na znanstveno podlago. Ti ljudje odkritosti in resnice stoje više kot ljudje maske in zunanje oblike, čeprav se zaenkrat višja kultura, ki ceni le notranjost, iz odpora proti maski še zavija v robato zunanost (Terry), pisatelj gre celo tako daleč, da simpatično vrednoti ljudi, ki skoraj cinično priznavajo svoje lopovščine (Clif). To je že impresionistični nazor, ki pravi, da odkritosrčnost opravičuje in zahteva umevanje, za katero je ameriški človek odločnosti še nedostopen, kakor kaže mala tragedija neumevanja med bivšima prijateljema, med Clifom in že nekoliko aristokratsko napuhnjenim Arrowsmithom. Tako je ta knjiga evangelij individualizma, ki ga ameriško ozračje potiska v številko; odtod tudi ideal tovariškega zakona z Leoro.

Tudi za nazor pisatelja pripovednika in njegov slog so značilne impresionistične prvine, ki so v bistvu estetične. Na str. 57 pravi: V celoti, kot človek in osebnost, je bil Clif boljši kot vsota posameznih strani. Tu je estetični zakon R. Freienfelsa prenesen na moralno, ki pravi: Nad kvalitetami delov je še posebna kvaliteta celotnega lika, ki je deli nimajo. M. Arrowsmith pravi na str. 338: Resnica ni ena, ampak mnogotera, kjer je zopet prvotno estetično dognanje, da umetnost (lepota) ni ena, ampak mnogotera. Kakor je priznan zakon v estetiki, da se umetnina vrednoti radi sebe, ne pa po tem, kakšno korist prinaša (s čimer seveda ni rečeno, da je ne prinaša), tako zahteva tudi kulturni krog Amerike od znanstvenega dela za ugotovitev resnice, da ne imej določenega cilja razen tistega, ki nujno sledi iz dela. Torej estetično mišljenje *l'art pour l'art*, ki je preneseno na polje resnice in morale. Njemu je lastno, da razvije vse bogastvo osebnosti. Podobno opisuje Tagore upad evropsko ameriške duševnosti: Nekdaj so vso čast zastavili, da napravijo lepo delo, zdaj pa gledajo le na množino produkcije in na dobiček. Dobitek se množi, ali človeštvo propada, ker se je za osebnost skrčila prilika, da razvije svoje bogastvo. — Poleg estetičnega pa je

pisatelj pokazal še etični nazor v Sondeliusu, ki hoče ustvariti novo človeštvo, ne pa krpiti onemoglih teles, kakor sedaj delajo zdravniki. Ironija pisatelja zadene tudi M. Gottlieba, ki tako neizprosno uveljavlja znanost radi znanosti, da bi najrajši od nje odrinil vse ljudi, a kot profesor medicine ne zna niti vbrizgniti svoji bolni ženi morfija.

Kakor razmerje do sveta, je tudi odnos do oblikovanja pretežno iz impresionizma. Nekdaj »vsevedni pisatelj« se skriva v vlogo znanstvenika, ki mnogo sluti, a ne ve vsega, kaj se godi v njegovih osebah. Zato si večkrat pomaga z izrazi, kot: Negotovo je, mogoče, brez dvoma. To ni romantična ironija, kjer pisatelj razbija iluzijo o pripovedniku in poslušavcu, da doseže svojevrstne, največkrat komične ali osupljive učinke, to je le samozavedanje pripovednika, ki hoče kritični dobi primerno govoriti, resnica mu je nadvse važna, a resnica je mnogotera. Zato je poleg skrčene vloge pripovednika, ki si le redko upa na dan s pojasnili in razlago, tembolj razvita impresionistična tehnika zrcaljenja, kjer pisatelj noče več vedeti kot osebe, v katerih se stvar zrcali. Epično pripovedovanje daje pisatelju priložnost za komentar, ker stoji med stvarmi v primerni razdalji, neposredno zrcaljenje po dialogu ali monologu pa kaže različne vidike o stvari brez pisateljevega komentarja. Naravno je, da je v zrcaljenju več psihologije in napetosti vsled negotovosti, pa tudi boljši izraz nastajanja in življenjskega trenutka. Lewis ljubi neposredno zrcaljenje, svojevrsten mik pripovedovanja pa vidi v tem, da ga večkrat dopolnjuje z raznovrstnimi vidiki oseb izven povesti ali iz povesti. Razen tega prehaja pripovedovanje običajno in neposredno doživljanje svojih oseb kot prikrit ali zastrt govor. Zmisel takega sloga je, dojeti bližino in barvo življenja, kot se zrcali z različnih vidikov, zato tudi izraz posnema ameriansko poslovno življenje v vseh odtenkih: »Od besed, ki niso manj modre od naravne sile« (Leora), do aristokratske korektnosti, ki gleda le na zunanost oblike in ne trpi ugovora (Joyce), od »fantastično okičene originalnosti« (Clif) pa do »votlo donečih stavkov brez smisla za suha dejstva« (Pickerbaugh), zlasti pa ljubi odkrivanje trivialnosti in prostaštva pod priznano obliko bahate površine. To je treba samo brati. Osebe izražajo le sebe, niso glasniki pisateljevih idej. Življenje samo sebe komentira, le redko pripovednik izrazi svojo sodbo in oceno življenja in še takrat je to mogoče vidik znanstvene zavesti izven povesti. Tehnika vidika je narekovala tudi zgradbo, ki razpada v 160 odstavkov, približno po 5 strani. Zadnji vzporedi z ironično melanholijo še enkrat vse kontraste, v katere se je steklo življenje, in odpusti čitatelja z dvomom v negotovo bodočnost.

Prevod je živahen, a v podrobnostih premalo skrben; poleg nekaterih slovničnih pomanjkljivosti in napak ga kazi zlasti čezmerno tiskovnih pogreškov.

Dr. J. Šilc

S. R. Minclov: **Ko so hrasti šumeli.** Prevedel B. Vdovič. Založba Družbe sv. Mohorja v Celju 1932. 328 str. (Mohorjeva knjižnica 54. zv.)

Zgodovinski roman iz ruskega srednjega veka okoli 1500. godi se v severozahodni Rusiji, kjer je križarski red z mečem ščitil vdiranje nemških